

JOUNI PONNIKAS
Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus

Kesäkoulusta uutta sosiaalista pääomaa

Maaseudun tutkimuksen ja kehittämisen kansainvälinen kesäkoulu keräsi värikkään osanottajajoukon Mekrijärven tutkimusasemalle Ilomantsiin. Heti Joensuun maaseutututkimuskonferenssin jälkeen 24.–27.5.2012 järjestetyn tapahtuman teemaksi oli valittu luonnon ja modernin maaseudun suhde – tarjoavatko ne uhkia vai mahdollisuuksia (Nature and modern countryside; treasures or threats?). Järjestelyistä vastasivat Kajaanin yliopistokeskuksen aikuis- ja täydennyskoulutuspalvelut (AIKOPA) yhdessä Päijänne Leader ry:n kanssa. Rahoittajana toimi Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä.

Kesäkouluun osallistuneet kehittäjät ja tutkijat tulivat Latviasta, Bosnia Herzegovinasta, Armeniasta, Tanskasta ja Suomesta. Päivien teemaa pohdittiin monipuolisesti sekä luennoilla että ryhmätöiden ja tutustumiskäyntien kautta. Näkökulmina olivat maaseudun kehittäminen luonnonvarojen kestävästi hyödyntäminen sekä ohjelmallisen, paikallisen kehittämisen ja LEADER-toimintaryhmätyö.

Maaseutumaiseman monet merkitykset

Professori Jørgen Primdahl luennoi strategisen maiseman suunnittelun merkityksestä paikallisyhteisöjen kehittämisessä. Primdahl esitti havainnollisesti tanskalaisten esimerkkien kautta, miten

osallistavalla maisemansuunnittelulla saadaan paikallisyhteisön asukkaat sitoutumaan oman alueensa kehittämiseen ja vahvistetaan paikallisyhteisön sosiaalista pääomaa. Primdahl osoitti, miten maaseudulla toteutettavat politiikkatoimet kohtaavat ja näkyvät maaseutumaisemassa.

Maiseman suunnitteluun liittyvien strategioiden laatiminen tarjoaa paikallisille toimijoille ja asukkaille mahdollisuuden oppia yhteistyön tekemistä paikallisen ympäristön suunnittelussa. Primdahl kertoi myös esimerkkejä, miten he olivat suunnittelussaan päässeet tieteidenväliseen yhteistyöhön. Koska elinkeinorakenteen muutokset asettavat paineita maaseutualueiden käytön suunnitteluun, käytökelpoisia tapoja tehdä yhteisöllistä ja osallistavaa maisemansuunnittelua tarvitaan kaikkialla.

Primhdahlin luennon ja keskustelujen jälkeen torstaipäivän loppuun lähdettiin ensimmäiseen tutustumiskohteeseen, Ilomantsissa sijaitsevaan vanhaan Möhkön rautamyllyyn, jossa toimii nykyään matkailuyritys. Tutustumiskäynnin organisoivat Vaara-Karjala Leader -toimintaryhmä.

Paikallinen tieto suunnittelupöytiin

Perjantaiamu aloitettiin esittelemällä kesäkoululaisille erilaisia ryhmätyömetodeja. Tämän jälkeen paneuduttiin tuplatiimimetodia hyödyntäen ryhmätöihin, joissa pohdittiin edellisen päivän

KUVA 1. Luonnonvarojen käyttöä ja niiden käytön suunnittelun merkitystä lähestyttiin kesäkoulussa monelta suunnalta. Kuvat Jouni Ponnikas

luentojen, kenttämatkan sekä keskustelujen antia ja opetuksia.

Luentojen perusteella tehdyissä ryhmätöissä kurssilaiset nostivat esiin erityisen arvokkaana Primdahlin pyrkimyksen lisätä vuorovaikutusta erilaisten maaseutumaisemaa muovaavien toimintojen välillä. Tätä ilmiötä Primhdahl kuvaa spaces of flows ja spaces of place -käsitteillä. Kesäkoululaiset pitivät hyödyllisenä paikallisen tiedon hyödyntämistä elinympäristön suunnittelussa. – Pitää oivaltaa, että kaikilla on jokin erityisosaamisalue, jota voidaan hyödyntää alueen kehittämistä suunniteltaessa.

Tämän vuoksi ohjelmaprosessit tulisi rakentaa siten, että erityisosaajat ja eri alojen asiantuntijatieto saataisiin keskustelemaan keskenään ja luomaan yhdessä ratkaisuja paikallisiin kehittämisongelmiin ja -haasteisiin. Monialaisen yhteistyön paikallisen kehittämisen periaatetta on hyödynnetty myös Leader-toimintaryhmyössä ja kokemukset ovat olleet myönteisiä.

Keskustelua käytiin vilkkaasti myös Primdahlin korostuksesta, jonka mukaan maaseutumaisema on asumisen ja erilaisten aktiviteettien toteuttami-

sen areena. Maiseman suunnittelulla on näin ollen ratkaiseva vaikutus eri toimintojen toteuttamisen mahdollisuuksiin.

Ryhmätöiden jälkeen Itä-Suomen yliopiston yliopisto-opettaja Celeste Richman piti luennon osallistavasta metsien käytön suunnittelusta sekä metsä-bioenergian kehittämisen haasteista. Celeste esitteli participatory forestry sekä community forestry -käsitteet. Käsitteiden keskeisin sisältö painottaa paikallisten luonnonvarojen käytön paikallista ohjautumista ja niiden paikallisen tahdon mukaisuutta. Vain tällä tavoin voidaan löytää sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäviä ratkaisuja. YK:n kehitystoiminnassa paikallisyhteisöjen osallisuuden turvaaminen on keskeinen toiminnan ulottuvuus.

Bioenergian käytön sosiaalinen kestävyys haasteena

Celeste Richman puhui myös bioenergian merkityksestä. Kansainvälisissä vertailuissa on havaittu, että paikallisesti tuotetun bioenergian käytön lisäämisellä parannetaan paikallisen ja alueellisen energi-

KUVA 2. Kenttätyömatkan aikana ksäkoululaiset tutustuivat erilaisiin metsäkohteisiin ja metsänkäsittelytapoihin Simo Palviaisen johdolla

an tuotannon turvallisuutta ja riippumattomuutta sekä mahdollisuuksia kansallisesti vaikuttaa energian tarjontaan ja hintaan. Bioenergia tukee maaseutupolitiikan tavoitteita. Bioenergian tuotanto tarjoaa työtä ja toimeentuloa sekä luo uutta elinkeinotoimintaa maaseutualueille. Bioenergian käytöllä voidaan niin ikään hillitä ilmastonmuutosta.

Bioenergian tuotannon kasvaessa globaalilla tasolla on erityisen tärkeää, että tuotannossa kunnioitetaan kestävä kehityksen periaatteita. Kehitysmaiden bioenergian tuotanto ei saa tarkoittaa uutta kolonialismin muotoa, jossa kansainväliset suuryritykset ja teollisuusmaat ryöstävät kehitysmaiden luonnonvaroja korjaillakseen omia ilmastosittejiään. Celeste muistutti luennossaan, että bioenergian käytöllä on aina myös sosiaalisia vaikutuksia. Mikäli paikallisia näkemyksiä ei huomioida bioenergiaratkaisuisissa, kehitys on kestäväntöntä. Bioenergian tuotannon sosiaalisten vaikutusten arviointi on välttämätöntä, jotta tunnistetaan ratkaisuisista hyötyvät ja niistä kärsivät tahot ja jotta bioenergiasta voidaan saavuttaa mahdollisimman suuri ja oikeudenmukaisesti jakautuva hyöty.

Celesten luennon jälkeen käytiin tutustumassa Mekrijärven tutkimusasemalla tehtävään bioenergian tutkimus- ja kehittämistoimintaan, jota esitteli tutkimusaseman johtaja professori Lauri Sikanen.

Metsäteollisuuden rakenne muokkaa maaseutumaisemaa

Yhteiskuntatieteiden tohtori Simo Palviainen esitteli seuraavaksi koordinoimansa kenttätyömatkan ohjelman sekä siihen liittyvät tehtävät opiskelijoille. Matkan aikana opiskelijat kävivät tutustumassa erilaisiin metsäkohteisiin ja metsän käsittelytapoihin Ilomantsin alueella. Retken lopuksi tutustuttiin Petkeljärven kansallispuistoon.

Retkellä keskityttiin pohtimaan metsien käytön merkitystä maaseudun kehittämisessä. Metsien käyttö on Suomessa varsin intensiivistä ja nojaa paljolti kemialliseen metsäteollisuuteen sekä mekaaniseen puunjalostukseen. Teollisuus on keskittynyt suuriin yksiköihin. Suomessa ei ole laajassa mitassa syntynyt pienimuotoista puuteollisuutta, joka esimerkiksi hyödyntäisi paikallisia

luonnonvaroja. Tämän vuoksi metsissä on edelleen paljon käyttämättömiä mahdollisuuksia, joita maaseutualueet voisivat paikallisesti hyödyntää. Suomessa metsäteollisuuden kehittymistä eivät kuitenkaan ohjaa paikalliset kehittämistarpeet ja aloitteet, vaan metsäteollisuus toimii pitkälti muun globaalien teollisuuden tavoin.

Metsänkäsittelyssä päätehakkuu on vallitseva menetelmä, millä on myös paikallisia vaikutuksia maaseutualueilla, koska se ei parhaalla mahdollisella tavalla mahdollista metsien aineetonta hyödyntämistä esimerkiksi matkailuelinkeinon tarpeisiin. Metsien käytön merkityksestä ja vallitsevien metsien käyttötapojen aiheuttamista ongelmista oltiin montaa mieltä ja kesäkoululaiset kävivät niistä vilkasta keskustelua. Kaiken kaikkiaan ekskursio koettiin ajatuksia herättävänä. Se monipuolisti kesäkoululaisten saamaa kuvaa metsien käytön ja maaseudun kehittämisen välisistä yhteyksistä.

Yhdessä tekeminen paikallisen kehittämisen lähtökohtana

Lauantai vietettiin Mekrijärven tutkimusasemalla pohtien ohjelmaperusteisen paikallisen kehittämisen haasteita, Leader-toimintaryhmätyön merkitystä maaseudun kehittämisen metodina sekä ekoylien maaseudulle tarjoamia mahdollisuuksia.

Arkkitehti Mia Saloranta luennoi laajasti ekoylätoiminnasta Suomessa sekä ekoyliin liittyvästä kansainvälisestä yhteistyöstä. Toiminnanjohtaja Liisa Häme käytti puheenvuoron Leader-periaatteista ja siitä, miten hän omien kokemustensa kautta näkee Leader-toiminnan keskeisimmät hyödyt maaseudun kehittämisessä. Esityksessään hän vastasi kysymykseen, miksi Leader-metodia kannattaa käyttää.

Yhteiskuntatieteiden tohtori Jouni Ponnikas tarkasteli esityksessään arvioinnin merkitystä ohjelmaperustaisen maaseudun kehittämisen tukena. Samoin hän tarkasteli arviointitoiminnan organisoinnista EU:ssa paikallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla sekä komission organisoimana jäsenvaltioiden yhteistyönä. Kaikki esitykset herättivät keskustelua, jota käytiin organisoidusti alustusten jälkeen. EU:n ulkopuolisista maista tulleet kesäkoululaiset olivat hyvin kiinnostuneita erityisesti Leader-toimintaryhmätyöstä sekä arvioinnin hyödyntämisestä ohjelmaperusteisen maaseudun kehittämisen tukena.

Alustusten ja keskustelujen jälkeen Jouni Ponnikas esitti yhteenvedon luentojen ja ekskursioiden keskeisestä annista. Kesäkoulussa oli pohdittu monipuolisesti ohjelmallisen luonnonvarojen, erityisesti metsien, käytön sekä ohjelmallisen paikallisen kehittämisen ja maisemansuunnittelun merkitystä ja taustaoletuksia. Erityisesti EU:n ulkopuolisista maista tulleet opiskelijat saivat kesäkoulusta toimintamalleja ja uusia kontakteja, joita he voivat omissa maissaan hyödyntää. Luennoissa ja niiden jälkeen käydyissä keskusteluissa vertailtiin myös EU-jäsenmaiden erilaisia toimintamalleja ja osallistujat saivat näin uusia ideoita ja ajatuksia oman työnsä kehittämiseen.